

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Факультет соціально-психологічний

Кафедра соціальних технологій

**СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО
ВІКУ З МІНІМАЛЬНОЮ МОЗКОВОЮ ДИСФУНКЦІЄЮ**

Кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

другого (магістерського) рівня вищої освіти

спеціальності 231 Соціальна робота

62 групи

Яцько Анна Олександрівна

Науковий керівник:

Кандидат наук, доцент

кафедри соціальних технологій

Залібовська-Ільніцька Зоя Володимирівна

Рекомендована до захисту

рішенням кафедри соціальних технологій

Протокол № 5 від «25» жовтня 2018 р.

Зав. кафедри _____ Коляденко С.М.

підпис

Житомир – 2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1.ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ СИНДРОМУ ДЕФІЦИТУ УВАГИ І ГІПЕРАКТИВНОСТІ У ВІТЧИЗНЯНІЙ НАУЦІ ТА ПРАКТИЦІ	6
1.1.Закономірності роботи з дітьми, що страждають від синдрому дефіциту уваги та гіперактивності	6
1.2.Фактори ризику і причини виникнення синдрому дефіциту уваги та гіперактивності	14
1.3. Соціальна підтримка як метод роботи з дітьми з ММД	23
ВИСНОВКИ ДО I РОЗДІЛУ	36
РОЗДІЛ II. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ	37
2.1.Опис організації дослідження та діагностичних методик	37
2.2.Аналіз результатів дослідження дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією	45
2.3. Кореляційний аналіз	52
ВИСНОВКИ ДО II РОЗДІЛУ	58
РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ММД У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ММД	59
3.1.Психолого-педагогічна корекція у дітей молодшого шкільного віку з ММД.....	59
3.2. Методичні рекомендації для батьків та педагогів дітей з ММД молодшого шкільного віку	63
ВИСНОВКИ ДО III РОЗДІЛУ	69
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	73
ДОДАТКИ	82

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Останнім часом різко зросла кількість дітей, які стикаються з труднощами в навчанні.

Шкільна неуспішність обумовлена цілою низкою внутрішніх і зовнішніх чинників, зокрема, недостатньою сформованістю окремих систем психіки. Формування психіки дитини безпосередньо пов'язане з темпами зростання і дозрівання головного мозку. Наявність будь-яких відхилень у цьому процесі, його часткове порушення призводить до різних порушень в психічному розвитку. Однак порушення, затримки, відхилення в психічному розвитку, хоча і виникають внаслідок анатомо-фізіологічних дефектів, не є фатальними.

Л.С. Виготський своїми роботами показав продуктивність чіткого поділу понять первинного анатомо-фізіологічного дефекту і вторинних дефектів психічного розвитку. Він підкреслював роздільність ліній біологічного розвитку індивіда і формування його психіки: вищий рівень психічної регуляції надбудовується над рівнем фізіологічної регуляції, формуючись на його базі, але не будучи його безпосереднім продовженням.

Різні і механізми формування цих рівнів. Становлення фізіологічної бази вдає із себе, в основному, розгортання генетичної програми. Психічний розвиток відбувається в більшій мірі під впливом зовнішніх чинників: системи навчання і виховання, особливостей спілкування та індивідуальної активності дитини. Історично сформована система взаємодії з дитиною – навчання, виховання, організація її життєдіяльності – скоординована з її біологічним зростанням і дозріванням, в результаті чого створюється враження єдності процесу розвитку нервової системи і психіки дитини.

Ще більш очевидним доказом цієї єдності виступає той факт, що органічні і функціональні дефекти нервової системи, особливо головного мозку, зазвичай тягнуть за собою різноманітні відхилення в психічному розвитку дитини.

Більшість невстигаючих школярів мають неврологічні симптоми, які свідчать про неблагополуччя в нервовій системі. До таких симптомів можна віднести розгальмування, часті головні болі, цереброастенічні прояви,

недорозвиток довільної цілеспрямованої діяльності, порушення пам'яті уваги і мислення.

Ці прояви не свідчать про наявність відхилень від норми в психічному розвитку дитини. Вони проявляються внаслідок розбалансування психічних процесів при збільшенні навантажень на нервову систему.

У педагогів таке явище отримало назву «синдром дошкільно-шкільної дезадаптації». Неврологи називають цей комплекс розладів терміном «мінімальні мозкові дисфункції».

В результаті зазначених чинників (гетерохронності розвитку і мінімальних мозкових дисфункцій) більшість дітей не володіють необхідною мірою зрілості окремих психічних процесів і відчувають труднощі в оволодінні звичайними освітніми програмами.

Педагогічні методи корекції гіперактивності спиралися на старе уявлення про вади виховання як джерела даної проблеми, тоді як її психопатологічна природа вимагала іншого підходу. Джерела гіперактивності слід було шукати в порушеннях нервової системи і відповідно до цього планувати корекційні заходи.

Дослідженням проблеми гіперактивності займалися цілий ряд вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких Р. Барклі, У. Брек, І.П.Брязгунов, М. М. Заваденко, Н. М. Іовчук, А. Д. Комелева, О. К. Лютова, С. Мануца, Г. Б. Моніна, Д. Оффорд, І. Прекоп, Дж. Рапопорт, К. Рідл, О.І.Романчук, А. Л. Сиротюк та ін.

Ці науковці досліджували, в основному, медичні та психологічні моменти, соціально-педагогічна специфіка підтримки гіперактивних дітей залишається малодослідженою. Саме тому темою нашого дослідження було обрано тему «Соціальна підтримка дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією», яка в наш час є доволі актуальною.

Мета магістерської роботи – дослідити соціальну підтримку дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією.

Цією метою зумовлені такі **завдання дослідження**:

1. описати теоретичні аспекти соціальної підтримки дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією;
2. провести експериментальне вивчення особливостей дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією;
3. розробити методичні рекомендації щодо профілактики ММД у дітей молодшого шкільного віку з ММД.

Об'єкт дослідження – соціальна підтримка.

Предмет дослідження – соціальна підтримка дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією.

Методи дослідження: теоретичний аналіз літературних джерел; історичний; з'ясувальний; порівняльний; аналіз; синтез; анкетування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що у магістерській роботі проведено експериментальне вивчення особливостей дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією та розроблено методичні рекомендації щодо профілактики ММД у дітей молодшого шкільного віку з ММД.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що висвітлені в магістерській роботі теоретичні положення, експериментальний матеріал, висновки дадуть можливість соціальним педагогам використовувати їх в своїй діяльності.

Структура дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів основного атеріалу, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити такі висновки.

У I розділі магістерської роботи описано теоретичні аспекти соціальної підтримки дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією;

До катенгорії дітей із «мінімальною мозковою дисфункцією» віднесено дітей з проблемами в навчанні або поведінці, розладами уваги. Такі діти мають нормальний рівень інтелекту, проте наявні легкі неврологічні порушення, які не виявляються при стандартному неврологічному дослідженні.

Синдромом дефіциту уваги та гіперактивності вважають дисфункцію центральної нервової системи, що виявляється у складності концентрації та підтримки уваги, порушенні навчання і пам'яті та складності обробки екзогенної й ендогенної інформації.

До зовнішніх проявів гіперактивності відносять неуважність, відволікання, імпульсивність, підвищену рухову активність.

Виокремленосім ознак гіперактивності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку віку: постійна рухова активність; порушення уваги; емоційна лабільність; ездатність виконувати завдання до кінця; запальність; нетерпимість до стресу; імпульсивність.

У виникненні СДУГ істотне значення мають такі причини: генетичні механізми, органічне пошкодження головного мозку, соціально-психологічні чинники. Усі ці причини, здебільшого, проявляються у взаємодії між собою.

Важлива роль у формуванні синдрому гіперактивності належить раннім пошкодженням центральної нервової системи в період вагітності та пологів і соціально-психологічним факторам (послідовність і систематичність виховних впливів, а також мікросоціальне середовище дитини, тобто її сім'я).

Індивідуальний підхід до гіперактивної дитини ґрунтується на розумінні того, що: особливості гіперактивної дитини мають невротичну основу; прояви гіперактивних станів залежать від стану соматичного здоров'я, розумових та фізичних навантажень; у міру росту (розвитку) дитини відбуваються компенсаторні та поновлювальні процеси в нервовій системі; пік прояву гіперактивного синдрому припадає на час навчання у початковій школі.

У II розділі магістерської роботи проведене експериментальне вивчення особливостей дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією.

Аналіз результатів експериментального дослідження дають можливість говорити про те, що наша гіпотеза знаходить підтвердження. Так, порівняльний аналіз рівня розвитку компонентів психологічної готовності до навчання дітей експериментальної групи до і після формуючого експерименту показав, що корекційно-розвиваюча робота позитивно вплинула на рівень готовності дітей молодшого шкільного віку з мінімальною мозковою дисфункцією до навчання в школі. .

Серед завдань корекційної програми із формування готовності до навчання в школі виокремлено: формування компонентів готовності до школи (особистісної, емоційно-вольової, інтелектуальної). Ці завдання вирішуються в процесі різноманітної діяльності дітей: ігрової, трудової, навчальної, художньої, що дає можливість здійснювати їхній всебічний розвиток і виховання, підготовку до навчання в школі.

У III розділі магістерської роботи розроблені методичні рекомендації щодо профілактики ММД у дітей молодшого шкільного віку з ММД.

Корекційна програма передбачає розвиток у дітей в процесі різних видів діяльності уваги, сприйняття, пам'яті, мислення, уяви, мовлення, а також способів розумової діяльності.

В естетичному вихованні велике значення надається розвитку самостійної художньої діяльності; формуванню прагнення проявити себе в різноманітній діяльності: в малюванні, ліпленні, танцях, іграх і т.д.

Особливою формою суспільного життя дітей молодшого шкільного віку із ММД є гра, адже ігрова діяльність сприяє фізичному і психічному розвитку кожної дитини, вихованню морально-вольових якостей, творчих здібностей.

У подальшій своїй роботі ми плануємо поглибити і розширити корекційно-розвиваючі заходи, що стимулюють розвитку компонентів готовності дітей молодшого шкільного віку із ММД до навчання в школі.

Отже, основним досягненням у житті дитини молодшого шкільного віку із ММД є її готовність до навчання в школі. Функціональна готовність до шкільного навчання – різнобічна характеристика дитини, адже в цей період

зкладаються основи міцного здоров'я, характеру, здібностей, особливості самосвідомості тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агафонова И. Н. Экспресс-диагностика готовности к школе / И. Н. Агафонова. – СПб.: Санкт-Петербургский Государственный университет педагогического мастерства, 1997 – 61с.
2. Азова О.И. Система логопедической работы по коррекции дизорфографии и у младших школьников: диссертация ... канд. пед. наук: 13.00.03/ Азова Ольга Ивановна.– М., 2006. – 220с.
3. Андрієвський Б. М. Проблеми готовності шестирічних дітей до навчання в школі / Б. М. Андрієвський // Педагогічний альманах : [збірник наукових праць] ; редкол. В. В. Кузьменко (голова та ін.). – Херсон : РПО, 2010. – Випуск 5. – С. 6–9.
4. Арцишевская И. Л. Работа психолога с гиперактивными детьми в детском саду / И. Л. Арцишевская. – М. : Книголюб, 2003. – 55 с.

5. Ахутина,Т.В. Нейропсихолог в школе. Пособие для педагогов, школьных психологов и родителей. Индивидуальный подход / Т.В. Ахутина., И.О. Камардина, Н.М. Пылаева. – М. : В.Секачев, 2014. – 456 с.
6. Бардин К. В. Подготовка ребенка к школе / К. В. Бардин. – М., 1982. – 359 с.
7. Безруких М.М. Психофизиологические критерии трудностей обучения письма и чтению у школьников младших классов / М.М. Безруких, О.Ю. Крещенко // Актуальные проблемы логопедической практики. – СПб., 2004. – С.247–253.
8. Безруких М.М. Знаете ли вы своего ученика?: книга для учителя / М.М.Безруких, С.П.Ефимова . – М. : Просвещение, 1991. – 176 с.
9. Бондаренко Т. М. Підготовка дитини до навчання в школі: сучасні погляди та перспективи / Т. М. Бондаренко // Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. пр. – Вип. XXXIV/ За заг. ред. проф. В.І. Сипченка. – Слов'янськ: Вид. центр СДПУ, 2007. – С. 215 – 222.
10. Божович Л. И. Личность и её формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М., 1968. – 464 с.
11. Боришевский М.И. Психологические условия формирования самоконтроля в поведении младших школьников: автореф. дис. канд. психол. наук / М.И.Боришесвкий. – М.,1966. – 24 с.
12. Бреслав Г. М. Уровни активности учения школьников и этапы формирования личности / Г. М. Бреслав // Формирование активности учащихся и студентов в коллективе. – Рига, 1989. – 99 с.
13. Брызгунов И. П. Синдром дефицита внимания с гиперактивностью у детей (вопросы эпидемиологии, этиологии, диагностики, лечения, профилактики и прогноза) / И. П. Брызгунов, В. Р. Кучма. – М.,1994. – 49 с.
14. Венгер А. Л. Психологическое обследование младших школьников / А. Л. Венгер, Г. А. Цукерман. – М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 159 с.
15. Волков Б. С. Готовим ребенка к школе / Б. С. Волков, Н. В. Волкова. – СПб. : Питер, 2008. – 192 с.

16. Волкова Л.С. Вопросы дифференциальной комплексной диагностики и коррекции аномального речевого развития/ Л.С. Волкова // Патология речи: история изучения, диагностика, преодоление: Межвуз. сб. науч. тр. / РГПУ им. А.И. Герцена. – СПб.: Образование, 1992. – С. 27-29.

17. Гильбух Ю.З. Темперамент и познавательные способности школьника : психология, диагностика, педагогика / Ю.З. Гильбух. – К. : Ин-т психологии АПН Украины, 1992. – 216 с.

18. Голота Н. І. Психологічна готовність старших дошкільників до викликів початкової освіти / Н. І. Голота //Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 5. – С. 50-54.

19. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К : Либідь, 1997. – 376 с.

20. Готовність дитини до школи / упоряд. Л. Богуславська ; заг. ред. С. Максименко. – К. : ГЛАВНИК, 2004. – 112 с.

21. Грибова О.Е. Технология организации логопедического обследования. Методическое пособие / О.Е. Грибова. – М.: Айрис-пресс, 2005. –96 с.

22. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе / Н. И. Гуткина. – М.: НПО «Образование», 1996. – 176 с.

23. Гуцало Е. У. Психологічна допомога гіперактивним дітям / Е. У. Гуцало // Актуальні проблеми практичної психології. – Херсон, 2006. – С. 77–80.

24. Дети с задержкой психического развития / Т.А. Власова, В.И.Лубовский, Н.А. Цыпина. – М.: Педагогика, 1984. – 284с.

25. Добрынина Э.Г.Коррекция нарушений письменной речи младших школьников: учебно-методическое пособие/ Э.Г. Добрынина. – Кемерово, 2015. – 48с.

26. Добсон А. Непослушный ребенок / А.Добсон. – М.: Изд. «Пенаты», «Т-Око», 1992. – 180 с.

27. Домишкевич,С.А. Функционально-уровневый подход в психодиагностике, коррекционно-развивающей работе и психологическом

консультуванні. Монографія. Частина 1. Функціонально-рівневий підхід в психолого-педагогічній діагностиці / С.А. Домишкевич. – Іркутськ, 2002. – 40 с.

28. Дошкільна педагогіка. Учебне посібник для студентів пед. інститутів // Під ред. Логинової В. І., Саморукової П. Г. – М.: Просвіщення, 1988. – 270 с.

29. Дуткевич Т. В. Дошкільна психологія (курс лекцій): навчальний посібник / Т. В. Дуткевич. – Кам'янець-Подільський: ФПО Сисин О.В., 2007. – 320 с.

30. Єськова А. О. Психологічні особливості виявлення та подолання гіперактивності у дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / А. О. Єськова // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2006. – Вип. 31. – С. 243–248.

31. Ефименкова Л. Н. Коррекція усної і письмової мови учасників початкових класів / Л. Н. Ефименкова. – М.: ВЛАДОС, 2008. – 335 с.

32. Іщенко Л. В. Логіко-математичний розвиток дітей 5–7 років / Л. В. Іщенко // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 3. – С. 141–144.

33. Заваденко Н. Н. Гиперактивність і дефіцит уваги в дитинстві : учебне посібник / Н. Н. Заваденко. – М. : Академія, 2005. – 255 с.

34. Зимня І. А. Педагогічна психологія / І. А. Зимня. – М.: Просвіщення, 1999. – 320 с.

35. Корякіна І. В. Особистісна готовність дітей 6-го року життя до школи як актуальна проблема сьогодні / І. В. Корякіна // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2010. – № 3. – С. 176–185.

36. Котирло В. К. Головні аспекти підготовки дітей до школи / В. К. Котирло // Дошкільне виховання. – 2011. – № 10. – С. 2-4.

37. Кочерга О. І. Коли дитина готова до школи? / О. І. Кочерга // Дошкільне виховання. – 2012. – № 12. – С. 4-9.

38. Кошелева А.Д., Алексеева Л.С. Диагностика и коррекция гиперактивности ребенка. – М.:НИИ семьи, 1997. – 64 с.]
39. Кравцова Е. Е. Психологические проблемы готовности детей к обучению в школе / Е. Е. Кравцова. – М. : Педагогика, 1991. – 152 с.
40. Ладивір С. О. Дошкільник напередодні шкільного життя /С. О. Ладивір // Вихователь-методист. – 2010. – № 7. – С. 4-13.
41. Ладивір С. О. Як живеться шестирічним школярам? / С. О. Ладивір // Дошкільне виховання. – 2003. – № 6. – С. 3–5.
42. Лалаева Р.И. Логопедическая работа в коррекционных классах / Р.И. Лалаева. – М.:ВЛАДОС, 1999. – 224 с.
43. Лалаева Р.И. Нарушение речи и их коррекция у детей с ЗПР/ Р.И. Лалаева, Н.В.Серебрякова, С.В.Зорина. – М.: ВЛАДОС, 2004. – 303 с.
44. Лебединский В.В. Нарушения психического развития у детей: Учебное пособие / В.В. Лебединский. – М.: Издательство Московского университета, 1985. – 88 с.
45. Лисина М. И. Формирование личности ребенка в общении / М. И. Лисина. – СПб. : Питер, 2009. – 320 с.
46. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии : учебное пособие / А.Р.Лурия. – М. : Академия, 2003. – 381 с.
47. Любарська І. В. Співпраця дошкільного закладу і родини у контексті підготовки дитини до школи / І. В. Любарська // Вісник інституту розвитку дитини. Серія : Філософія. Педагогіка. Психологія : збірник наукових праць / редкол. В. П. Андрущенко [та ін.]. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 17. – С. 68–72.
48. Лютова Е. К. Шпаргалки для взрослых: психокоррекционная работа с гиперактивными, агрессивными и аутичными детьми / Е. К. Лютова, Г. Б. Моница. – М. : Генезис, 2000. – 192 с.
49. Лютова Е.К. Психокоррекционная работа с гиперактивными детьми / Е.К.Лютова, Г.Б.Моница. – СПб. Речь. 2002. – 180 с.
50. Мартиненко І. В. Формування мотиваційно-вольової готовності дітей шестирічного віку із ЗНМ до шкільного навчання: автореф. дис. канд.

психол. наук: 19.00.08 / І.В. Мартиненко; Ін-т спец. педагогіки АПН України. – К., 2007. – 22 с.

51. Милосердова Г. В. Готов ли ребенок к школе? / Г. В. Милосердова. – Ростов на Дону: Феникс, 2006. – 180 с.

52. Мони́на Г. Работа с «особам» ребенком / Г. Мони́на, Е. Лютова // Первое сентября. – 2000. – № 10. – С. 7-8.

53. Назаренко Г. І. Готовність дітей до навчання в школі як психолого-педагогічний феномен / Г. І. Назаренко // Проблеми дидактичного забезпечення навчального процесу: Збірник наукових праць. Проблеми сучасного мистецтва і культури. – К.: Науковий світ, 2002. – С. 92-96.

54. Нижегородцева Н. В. Психолого-педагогическая готовность ребёнка к школе : пособие для практических психологов, педагогов и родителей / Н. В. Нижегородцева, В. Д. Шадриков. – М. : ВЛАДОС, 2001. – 256 с.

55. Обухова Н. А. Некоторые особенности психического развития детей с задержкой психического развития, имеющих нарушения чтения и письма / Н. А. Обухова // Школьный логопед, 2011. – № 2. – С.41-44.

56. Оклендер В. Окна в мир ребенка. Руководство по детской психотерапии / В. Оклендер. – М. : Класс, 2005. – 336 с.

57. Особенности психического развития детей 6-7 летнего возраста / под ред. Д. Б. Эльконина, А. Л. Венгера. – М. : Педагогика, 1988. – 132 с.

58. Павлова Т. Л. Диагностика готовности ребенка к школе / Т. Л. Павлова. – М.: ТЦ Сфера, 2006. – 128 с.

59. Панасюк Т. І. Шестирічкам – впевнений старт / Т. І. Панасюк // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012. – № 8. – С. 4-6.

60. Парамонова Л. Г. Дисграфия: диагностика, профилактика, коррекция / Л. Г. Парамонова. – СПб., 2006. – 128 с.

61. Піроженко Т. О. Турботу про малечу – на дитячі плечі? / Т. О. Піроженко // Дошкільне виховання. – 2011. – № 6. – С. 7-10.

62. Петроченко Г. Г. Развитие детей 6–7 лет и подготовка их к школе / Г. Г. Петроченко. – Мн. : Вышэйшая школа, 1982. – 145 с.

63. Петрюк І. М. Гіперактивність та дефіцит уваги в дитячому віці як фактор шкільної дезадаптації / І. М. Петрюк // Міжнародна науково-практична конференція «Трансформація особистості в умовах соціально-політичних та економічних змін». – Чернівці, 2007. – С. 529–534.

64. Политика О. И. Дети с синдромом дефицита внимания и гиперактивностью / О. И. Политика. – СПб. : Речь, 2005. – 208 с.

65. Психологический словарь / [под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, Б. Ф. Ломова и др.] – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.

66. Психологічний словник / [під ред. В. І. Войтка]. – К. : Вища школа, 1982. – 215 с.

67. Разживина Н.В. Логопедическая работа по развитию познавательной деятельности в процессе коррекции дисграфии у младших школьников: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / Н.В. Разживина. – СПб., 2008. – 311 с.

68. Разживина Н. В. Развитие внимания в процессе логопедической работы по коррекции дисграфии у младших школьников / Н. В. Разживина // Практическая психология и логопедия. – 2006. --№ 6. – С.52 – 57.

69. Савченко О. Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти / О. Я. Савченко // Дошкільне виховання. – 2000. – № 11. – С. 4–5.

70. Савченко О. Я. Новий етап розвитку 4-річної початкової школи / О. Я. Савченко // Дошкільне виховання. – 2001. – № 1. – С. 6-9.

71. Сапогова В.Д. Шестилетний ребенок: Вопросы и ответы / В.Д.Сапогова. – Тула: Приокс. кн. изд.-во, 1992. – 340 с.

72. Сидоренко Н. О. Перший раз у перший клас: адаптація дитини до навчання у школі / Н. О. Сидоренко. – К. : Шк. світ, 2009. – 176 с.

73. Синдром гиперактивности у детей и вредные пищевые добавки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://falsifikat.net/iskusstvennye-pishhevye-dobavki/sindrom-giperaktivnosti-u-detej-i-vrednye-pishhevye>.

74. Сиротюк А.Л. Синдром дефицита внимания с гиперактивностью / А.Л.Сиротюк. – М., 2005. – 276 с.

75. Соколова Ю. В. Тести на готовність до школи дитини 6-7 років / Ю. В. Соколова. – К. : Країна Мрій, 2008. – 64 с.
76. Степанова Н. И. Угадай настроение. Диагностика готовности ребенка к школьному обучению / Н. И. Степанова // Дошкольное воспитание. – 2008. – № 11. – С. 43–46.
77. Тараканова А.А. Логопедическая работа по формированию мыслительных операций в системе коррекции дисграфии у младших школьников: автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / А.А. Тараканова.. – СПб., 2001. – 19 с
78. Таран О. В. Психологічна готовність дитини до школи : діагностика та формування / О. В. Таран. – К. : Шкільний світ, 2010. –127 с.
79. Тригер Р.Д. Психологические особенности социализации детей с задержкой психического развития / Р.Д. Тригер. – СПб.: Питер, 2008. – 192 с.
80. Филичева Т.Б. Основы логопедии: Учеб. пособие для студентов пед. интов по спец. Педагогика и психология / Т.Б. Филичева, Н.А.Чевелева, Г.В. Чиркина. – М.: Просвещение, 1989. –223 с.
81. Фотекова Т.А. Диагностика речевых нарушений школьников с использованием нейропсихологических методов: Пособие для логопедов и психологов / Т.А. Фотекова, Т.В. Ахутина. – М.: АРКТИ, 2009. – 136 с.
82. Черепаня Н. І. Реалізація принципу наступності дошкільної та початкової освіти / Н. І. Черепаня // Педагогічний альманах : [збірник наукових праць] ; редкол. В. В. Кузьменко (голова та ін.). – Херсон : РПО, 2011. – Випуск 9. – С. 68–74
83. Шевченко Ю.С. Коррекция поведения детей с гиперактивностью и психопатоподобным синдромом / Ю.С.Шевченко. – М.: Вита-Пресс 1997.-52 с.
84. Шипицына, Л. М. Психолого – педагогическое сопровождение развития ребенка: Пособие для учителя-дефектолога / Л. М. Шипицына, Е.И.Казакова, М. А. Жданова. – М., 2003. – 528с.
85. Шулешко Е. Е. Понимание грамотности Обучение дошкольников чтению, письму и счёту / Е. Е. Шулешко. – М. : Мозаика-Синтез, 2001. – 384 с.

86. Щукин А. В. Интеллектуально-личностные особенности детей с дисграфией в младшем школьном возрасте: дис. ... канд. псих. наук: 19.00.13 / А.В.Щукин. – СПб., 2006. – 150 с.

87. Ястребова А. В. Коррекция нарушений речи у учащихся общеобразовательной школы / А.В.Ястребова. – М.:Просвещение,1984. – 159 с.

88. Яструбинская Е. А. Профилактика и коррекция дисграфии и дислексии у детей младшего школьного возраста / Яструбинская Е. А. // Логопедия. – 2004. – № 2. – С.60 – 70.